

सहकार कायदा

ओझरता दृष्टिक्षेप

- अॅड. दीपक मनोहर पटवर्धन
अध्यक्ष, स्वामी स्वरूपानंद सहकारी
पतसंस्था मर्या. रत्नागिरी जिल्हा

मनोगत

महाराष्ट्र सहकारी संस्था कायदा १९६० या कायद्याच्या परिघात महाराष्ट्रातली सहकार चळवळ मार्गस्थ राहिली आहे. सहकार कायद्यात सुधारणा (amendment) झाली. ९७ व्या घटना दुरुस्तीच्या पार्श्वभूमीवर १३ ऑगस्ट २०१३ रोजी कायदा बदल अमलात आला आणि या दुरुस्त कायद्यातील प्रावधानानुसार हआजची सहकारी चळवळ आपले काम करत आहे. या कायद्याला १ ते १६८ कलमे आहेत.

सहकारी संस्था चालवायची असेल, संस्थेची कार्यपद्धती अभ्यासायची असेल, संस्थेजवळ व्यवहार करायचे असतील तर अशा सर्व घटकांना म्हणजेच, सभासद, संचालक, कर्मचारी यांना या कायद्याची, त्यातील प्रमुख संकल्पनांच्या प्रावधानांची ढोबळ माहिती असणे अपरिहार्य ठरते आणि ही ढोबळ माहिती घेतली तर भविष्यातील अनेक अडचणी, प्रश्न टळू शकतात. कोणतीही व्यवस्था पद्धती की जिचा सर्वदूर समाजाशी संबंध आहे ती व्यवस्था, पद्धती सुयोग्य पद्धतीने चालावी यासाठी कायदा अस्तित्वात आला आणि कायदा अमलात आला की तो संबंधितांवर बंधनकारक ठरतो. त्यातील कलमांनुसार अमलबजावणी ही अपरिहार्य ठरते. कायद्यामुळे त्या पद्धतीला एकसंधपणा (युनिफॉर्मिटी) येतो. त्या व्यवस्थेबद्दल शाश्वती, विश्वास निर्माण होण्यासाठी कायदा पूरक ठरतो आणि आपला सहकार ही एक सर्वांनी मिळून, हातात हात गुंफून साकारलेली अगर साकारायची चळवळ आहे. म्हणजेच येथे व्यक्तीपेक्षा व्यक्तीसमूहाला महत्त्व आहे. सहकाराचा उद्देश हा सर्वांना बरोबर घेऊन निश्चित उद्दिष्ट गाठण्याचा सांघिक प्रयत्न करणे हा आहे. म्हणजेच सहकारी संस्थेतील प्रत्येक घटकाचा या पद्धतीवर परिणाम होत असतो आणि ज्यावेळी आपल्या आचाराचा, विचारांचा जर परिणाम होणार हे नक्की असेल तर आपण करत असणारी कृती, विचार हे कायद्याच्या परिघात बसतात ना याचा विचार प्रत्येकाने केला पाहिजे. हा विचार

करायचा असेल तर या कायद्यात काय आहे याची माहिती ढोबळ मानाने तरी असणे अपरिहार्य ठरते.

कायदा, त्यातील कलमे म्हटली की किचकटता, रुक्ष मजकूर क्लिष्टता यामुळे सर्वजण या कायद्यापासून दूर राहणे पसंत करतात. त्यामुळे अनेक वेळा गफलत होते, गोंधळ होतो, कार्य न्हास होण्यासारखी स्थिती निर्माण होते आणि हे टाळणे गरजेचे आहे. सहकार चळवळ ही व्यापक आहे, उपयुक्त आहे. फार मोठा जनाधार या चळवळीला आहे. या भांडवलशाही जगातही सहकारी संस्थांचे काम उत्तम चालू आहे. ही चळवळ वाढवायची असेल. या चळवळीची गोमटी फळे सातत्याने चाखायची असतील तर या कायद्यातील प्रावधानांची ओळख असणे अपरिहार्य आहे. या कायद्यातील महत्त्वाच्या व नेहमी लागणाऱ्या कलमांचा सरळ ऊहापोह करण्याचा हा प्रयत्न. येथे आपण सहकार कायद्यातील सर्व कलमांचा ऊहापोह केलेला नाही. संस्था चालवताना सातत्याने लागणारे कायदे लक्षात घेऊन केवळ त्यावरच प्रकाश टाकण्याचा व तांत्रिक कायदेशीर भाषा टाळून कायद्यातील प्रावधानांचा मतितार्थ विषद करण्याचा प्रयत्न केला आहे. कायदेशीर उपयोगासाठीचे हे पुस्तक नाही, तर कायद्यातील ढोबळ तरतुदींची व्यवहारिक भाषेत तोंडओळख एवढाच मर्यादित उद्देश आहे.

- अॅड. दीपक पटवर्धन